

Voedselvoorziening tijdens de Duitse bezetting

Lieven Vandecaveye

Waar ook ter wereld er oorlog en bezetting heerst, hebben de bezettende legers, gebruikmakend van het recht van de sterkste, zich altijd bevoorrad op de kap van de lokale bevolking. Voedingswaren, drank, logies, vervoermiddelen en materieel, alles wordt door de bezetter opgeëist, meestal zonder, of in het beste geval tegen een eenzijdig bepaalde (en veelal twijfelachtige) vergoeding. Opeisingen gaan tot op het bot, tot op het punt dat de bezette bevolking zelf begint honger te lijden.

Tijdens de eerste wereldoorlog en de Duitse bezetting van Lichtervelde was dit niet anders. Gelukkig had de internationale pers de vrijgevigheid van de Amerikanen losgeweekt.

Midden oktober wordt Lichtervelde ingenomen door het Pruisische Reserve Infanterie Regiment nr. 211. Bij de inname zijn er, op een paar schermutselingen na, geen gevechten. Nog dezelfde middag wordt de trend gezet die gedurende de komende vier jaar kenschetsend zal zijn voor de houding van de Duitsers tegenover Lichtervelde en de Lichterveldenaren: de gemeente wordt verplicht om aan 359 Duitse soldaten een middagmaal te geven. Dit was de eerste opeising die door het Duitse leger gebeurde. Deze voedselbedeling vond plaats op de koer van Henri Debaillie.

Vanuit hun zopas ingerichte *Kommandantur* beginnen de Duitsers meteen van alles op te eisen, gaande van paarden over voedsel en meubelen tot enkele honderden flessen wijn¹.

Burgers worden verplicht soldaten in huis te nemen en ze in veel gevallen ook te voeden. Duitse officieren kunnen een willekeurig huis binnenstappen en een maaltijd eisen, in ruil krijgt de bewoner dan een bonnetje dat op de *Kommandantur* terugbetaalbaar is. Er zijn bonnetjes in omloop van een halve, een hele en van twee frank.

Duitse schuldbekentenis afgeleverd bij de opeising van 150 flessen wijn.

Volgens het tarief opgesteld door de militaire overheid op 1 februari 1915, krijgt men voor:

¹ Over de eerste oorlogsweken te Lichtervelde, zie: COUSSEMENT, G.: De eerste oorlogsweken te Lichtervelde in Derde Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel Van de Poele, Lichtervelde, 1987, p. 34 e.v.

- een ontbijt (koffie, boter en brood, melk en suiker): 0,50 Fr.
- een middagmaal (soep, vlees, groenten en nagerecht) 2 Fr.
- een avondmaal (thee of chocolade, eieren, hesp, boter en brood) 1 Fr.
- een fles wijn 2 Fr.

We mogen aannemen dat de officieren meestal bij de betergestelde burgerij gaan tafelen. Bij Jan met de pet is, anno 1914, geen thee of chocolade, laat staan wijn, voorhanden.

Daarnaast worden overal soldaten ingekwartierd. Lichtervelde is een spoorwegknooppunt met een goede verbinding naar het front. Dagelijks arriveren er treinen met troepen, die dan doormarcheren naar de frontlinie. De eenheden die aan het front afgelost worden, komen naar Lichtervelde om uit te rusten. In het dagboek van het Reserve Infanterie Regiment 214 staat vermeld dat tussen 10 december 1914 en 5 januari 1915 een zo grote hoeveelheid troepen in de gemeente aanwezig is dat alle verkeer in de gemeente onmogelijk geworden is.

1 mit Deutscher Gründlichkeit organisiert...

Naarmate het front zich stabiliseert, beginnen de Duitsers de bezetting te organiseren. De streek wordt ingedeeld in drie gebieden: eerst is er de frontstreek ook *Operationsgebiet* genoemd, daarachter ligt het *Etappengebiet* en als laatste roept men de kuststrook uit tot het *Marinegebiet*.

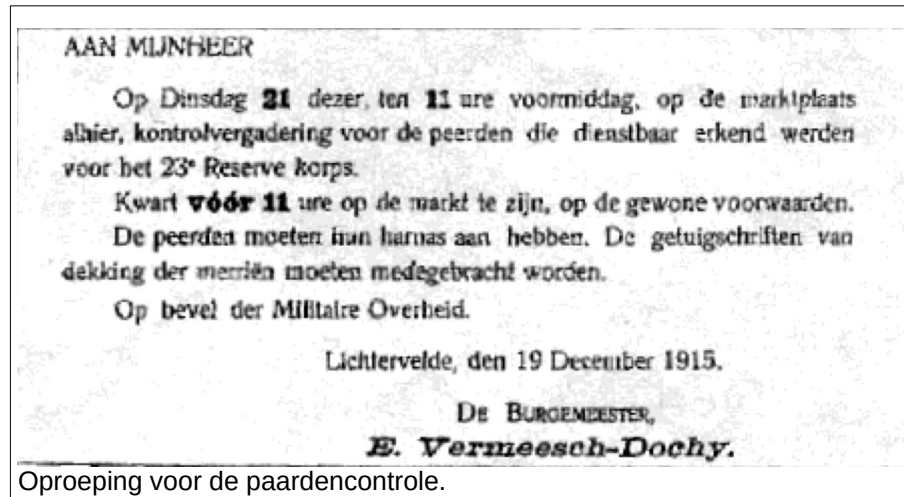
Lichtervelde behoort tot het *Etappengebiet*, waarvoor de Kreiskommandantur, geleid door Albrecht von Württemberg, in Tiel gevestigd is. Hier worden de verordeningen uitgevaardigd. Voor van alles en nog wat... Het leven onder de Duitse bezetting is bepaald geen pretje. Het is verboden de gemeente te verlaten zonder speciale toelating of *schein*.

De horizon van de Lichterveldenaren is nu beperkt tot de eigen gemeentegrenzen! Iedere burger ouder dan tien jaar krijgt een paspoort. Alle eetwaren krijgen een vaste prijs. Bijna alle paarden worden opgevorderd, wekelijks worden er paardencontroles gehouden waarbij de mooiste en sterkste dieren voor het leger bestemd zijn.

2 Voedselhulp en voedselbedeling

Door de oorlog is bijna alle nijverheid stilgevallen, vele mannen zijn werkloos of gemobiliseerd in het leger. Talrijk zijn de gezinnen die zonder inkomen zitten. Tegen het einde van 1914 wordt de bevoorradingssituatie dermate kritisch dat een voedingscomité opgericht wordt.

Landbouwers mogen, naast een hoeveelheid zaaigraan, slechts 135 kilo rogge of tarwe per gezinslid behouden. Het overschot van de tarwe moet aan het voedingscomité verkocht worden en de resterende rogge wordt aan het proviandsambt te Roeselare ingeleverd. Rogge kunnen de boeren eventueel omruilen tegen veevoerders als lijnkoeken en zemelen. In de praktijk komt het er op neer dat de rogge wordt gebruikt om brood te bakken, want bijna alle tarwe is voor het Duitse leger opgevorderd.

In België, in Vlaanderen, in Lichtervelde wordt honger geleden.

De toestand in België die, zowel militair als sociaal, reeds van het begin van de oorlog door de internationale pers met belangstelling werd gevolgd, leidt nu tot een grootscheepse hulpactie. Onder impuls van de Belgische industrieel Ernest Solvay wordt de hulp van het neutrale Spanje en vooral van het economisch sterke Amerika ingeroepen. In deze landen worden grote liefdadigheidsacties op het getouw gezet. Met de hulp van bekende artiesten zoals Charles Chaplin en Mary Pickford kunnen miljoenen dollars ingezameld worden waarmee de *Commision for relief in Belgium* opgericht wordt².

² De privé-initiatieven van mecenas Ernest Solvay, de Belgische holding Sofina en de Société Générale in de persoon van Franqui resulteerden reeds in de eerste maanden van de bezetting in de oprichting van een Nationaal Hulp- en Voedingscomité dat tot doel had de noden van de burgerbevolking te lenigen. Zonder middelen was dit comité echter zo goed als machteloos. Daarom richtten Franqui en de Amerikaan Herbert Hoover de Commission for Relief in Belgium op die kon beschikken over de reserves van de Belgische banken in het buitenland en de fondsen van de regering in ballingschap. De eerste zending hulpgoederen, ca 2.500 ton rijst, meel en bonen kwam nog net voor de winter van 1914 in België aan. Onmiddellijk zette Hoover in de V.S.A. een reclamecampagne op die enorme weerklank vond. Na korte tijd was er in de Verenigde Staten bijna geen stad, gemeente of vereniging meer die geen hulpactie of inzameling hield voor het zwaar getroffen België. Vier jaar lang zou de inspanning volgehouden worden: vijf miljoen ton voedsel werd uit Amerika naar België verscheept.

3 Westville in the United States

Naast geld worden natuurlijk ook kleren en voedsel ingezameld. Sommige Amerikaanse steden adopteren een gemeente in Vlaanderen. De groepsfoto's die onmiddellijk na de oorlog gemaakt en naar de States opgestuurd worden, zijn sprekend: lagere schoolklassen met cameraschuwe kinderen rond een bordje met een dankbetuiging in stuntelig Engels. Ze spreken boekdelen over een donkere periode in de geschiedenis van Vlaanderen. Zo ontfermt het Amerikaanse Westville zich over Lichtervelde.

De hulpgoederen worden per schip onder de vlag van het Rode Kruis naar Rotterdam gebracht. Van daaruit brengt het centrale bureau in Brussel ze naar de verschillende provincies. Voor onze regio is het hoofdmagazijn te Tiel gevestigd. Voor Lichtervelde is het hoofdkantoor van het plaatselijk comité in het gemeentehuis gevestigd.

Burgemeester E. Vermeesch-Dochy is de erevoorzitter en Jules Storme de voorzitter. Notaris L. Desaegher is schatbewaarder en brouwer Joseph Demeulenaere secretaris. Leon Depuydt en Modest Goddyn zijn lid van het comité dat later nog zal uitgebreid worden met Oscar Vanhove en Emeric Maenhout.

Het comité krijgt de hulpgoederen en verkoopt die met een geringe winst aan de bevolking, die er een minimumprijs voor betaalt. De armen krijgen de goederen gratis. Met de kleine winst kan men vluchtelingen en oorlogsslachtoffers een onderdak geven. In de gemeente bevinden zich immers vele vluchtelingen uit de ontruimde frontstreek.

4 De slachterij

Op 21 oktober 1916 richt het comité de gemeentelijke slachterij op. Op die manier kan men de Lichterveldenaren vlees tegen een redelijke prijs bezorgen, en tevens beletten dat de geringe hoeveelheid vlees door de bezetter toegestaan, tegen woekerprijzen aan de Duitse soldaten zou worden doorverkocht. Het rantsoen is immers op 150 gram vlees per hoofd en per week bepaald!

Naast vlees zijn er nog een viertal andere goederen te verkrijgen. Er worden bedelingsplaatsen ingericht:

- meel en bloem: worden in de Stationsstraat verdeeld door Jules Storme en Achiel Depuydt;
- vlees: bij de gemeentelijke slachterij of het vleescomité: de leden zijn A. Vanderper, A. Bonte, M. Stobbe, J. Deurinck, V. Bonte, V. Vanzielegem, L. Denolf, L. Vanzielegem, M. Vandecaveye, P. Delafontaine, P. Honzebrouck, R. Colpaert, L. Devriese, O. Coussement en A. Hoet;
- voedingswaren: verkrijgbaar in de apotheek van Henri Vandeputte. Na het bombardement van 5 september 1915 waarbij deze woning zwaar beschadigd wordt, verhuist de bedeling naar de Neerstraat;
- melk: het melkcomité staat onder de leiding van enkele Lichterveldse studenten, Eugene en Arseen Callewaert, Jozef en Edmond Huyghebaert en Kamiel Depuydt;
- soepbedeling: gebeurt door Jozef Lootens;

De leden van het melkcomité; links op de foto de toekomstige burgemeester Eugene Callewaert.

Het comité beschikt zelfs over een rijtuig waarmee melk en soep huis aan huis be-deeld werden.

Dat de Duitsers dit initiatief steunen is duidelijk; zo moeten ze zelf niet instaan voor de verzorging der burgers. Natuurlijk zijn er ook misbruiken en worden goederen op de zwarte markt verhandeld. Strenge regels moeten dit voorkomen en overtreders wordt elke hulp ontzegd.

Zo moeten de bakkers het meel dat ze van het comité kopen, onvermengd bakken. Het brood moet 1,5 kg wegen en de prijs is vastgesteld op 65 centiemen voor zgn. *fijn* brood en 60 centiemen voor tarwebrood. De bestellingen van het meel gebeuren op het gemeentehuis. Winkeliers en de bakkers kunnen er terecht op zondagvoormiddag en de burgers op zaterdagvoormiddag telkens van 9 tot 11 uur. De waren

dienen op dinsdag afgehaald op de voorziene bedelingsplaatsen, door de burgers van 8 tot 12 uur en door de handelaars van 13 tot 16 uur. Wie op de gestelde dag niet kan komen, moet 8 dagen wachten. Voor de gezinnen waar een zieke of een ouderling verblijft, kan men een schriftelijke aanvraag indienen en de goederen op afspraak afhalen.

Enkele prijsvoorbeelden:

- rijst 0,75 Fr/kg
- gehakt rundvlees 2,20 Fr/kg
- maïsbloem 0,45 Fr/kg
- koteletten 3,20 Fr/kg
- havergort 0,75 Fr/kg
- kalfsvlees 2,90 Fr/kg
- margarine 0,024 Fr/kg
- gerookte hesp 4,00 Fr/kg
- zout 0,16 Fr/kg
- erwten 0,85 Fr/kg
- bonen 0,95 Fr/kg
- melk 0,30 Fr/liter
- kaas 2,50 Fr/kg

De koopkracht van de bevolking is uitermate gering. Een geschoold arbeider verdient tussen de 40 en 70 Fr. per maand. Iedere centiem wordt dus goed doordacht besteed, enkel het noodzakelijkste wordt gekocht.

Voor de dieren is er maïs, lijnmeel (oliebrood) en arachidekoeken te verkrijgen. Het voederen der dieren met rogge is ten strengste verboden en wordt zwaar bestraft.

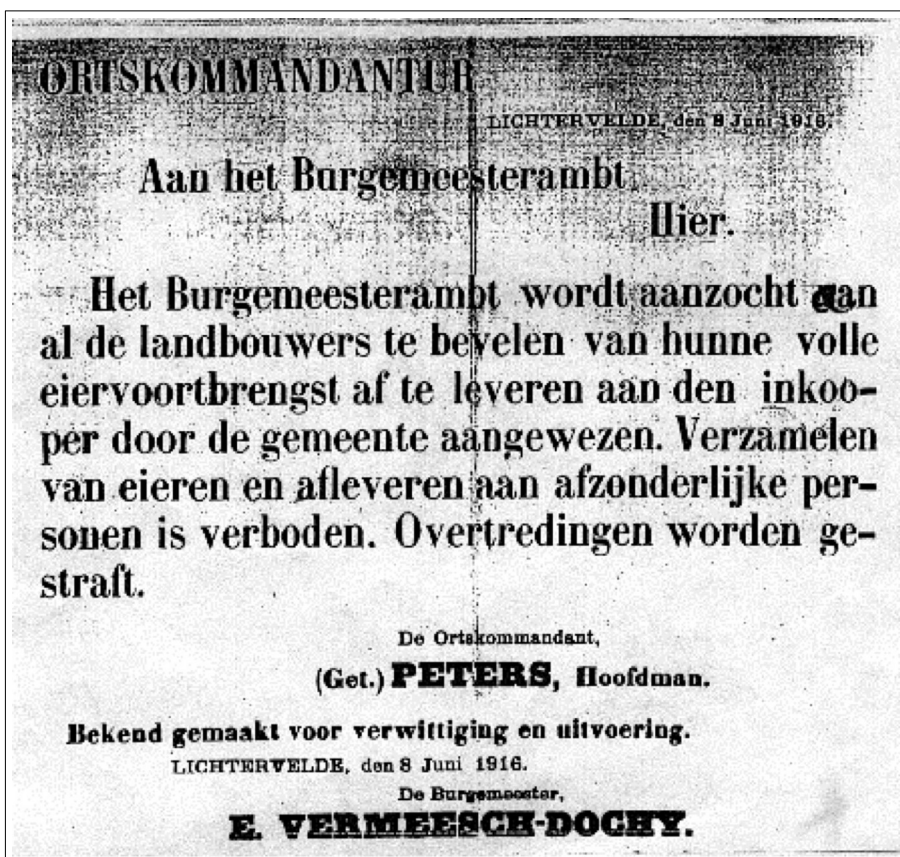
5 De kansen keren

Vanaf de zomer van 1917 beginnen de zaken er voor de bezetter slechter uit te zien. Amerika verklaart de oorlog aan Duitsland en tegelijk beginnen de Engelsen een groot offensief. Lichtervelde wordt nu bijna dagelijks gebombardeerd. Het verlaten der gemeente is nu helemaal verboden.

Nu de VSA zelf een oorlogvoerende natie geworden is, vermindert de steun aan het comité (hoewel de bevoorrading nooit volledig stilvalt). Bovendien was de bezetter reeds begonnen de rantsoenen nog kleiner te maken en wordt er overal streng opgetreden. In februari 1917 is het rantsoen vlees reeds op 75 gram per hoofd en per week teruggeschroefd en tegelijk wordt de prijs verhoogd van 2 naar 3,75 Fr/kg. Om dit enigszins op te vangen raadt het comité de mensen aan om veel bonen en erwten te eten. Peulvruchten zouden namelijk meer voedende stoffen bevatten dan het bes-

te vlees. Het gebruik van aardappels voor het bakken van brood wordt aangeprezen, alsook het drogen van aardappels.

De burgers worden verzocht om zoveel mogelijk rogge en tarwe te sparen en zich te bevoorraden in maïsbloem, haverkort, hominy³ en andere voeding.

Op 20 september 1917 krijgt men 40% van het aardappelrantsoen in de vorm van raapkolen en bestaat een dagrantsoen uit 120 gram aardappelen per hoofd (in plaats van 200 gram) en 160 gram raapkolen. Daarnaast moeten er op elke kip die men bezit per maand 5 eieren afgeleverd worden. Gebeurt dit niet, dan is er voor elk tekort geleverd ei één mark boete te betalen.

Niet te verwonderen dus dat evacuatie van een deel van de oudere en zwakkere bevolking de volgende maatregel wordt. Tegen het einde van 1917 worden ongeveer honderd gezinnen naar Herentals geëvacueerd⁴.

6 1918 - het einde

In mei 1918 wordt de gemeenteslachterij gesloten: er is geen vlees meer verkrijgbaar. Het is nu ook verboden nog dieren te slachten. In het driejarig bestaan der slachterij werden er een 500-tal dieren geslacht, hetgeen 74.069 kilo vlees opleverde.

³ Hominy is een dikke pap van maïsgries, een geliefkoosd Amerikaans ontbijt.

⁴ Zie hierover: COUSSEMENT, G.: Deportatie tijdens de Eerste Wereldoorlog in Eerste Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel Van de Poele, Lichtervelde, 1985, p. 33 e.v.

In september 1918 beginnen de geallieerden hun eindoffensief. De opmars vordert aanvankelijk maar langzaam en het zal nog tot half oktober duren vooraleer Lichtervelde bevrijd wordt. Tijdens de laatste dagen voor de bevrijding plunderen de Duitsers de voorraden van het comité. 35 kilo boter en 1867 eieren nemen ze mee.

Na de oorlog blijft het comité nog een tijdje in dienst, en kan het steun geven aan de oorlogsinvaliden en aan oorlogsweduwen.

Heemkundige kring Karel Van de Poele